

Для реалізації цієї мети працівник підрозділу Національної поліції за рівнем підготовленості має відповідати таким вимогам: 1) бути психічно стійким до зовнішніх проявів небезпеки; 2) вміти оперативно аналізувати обстановку, стан і поведінку правопорушників; 3) в рамках законодавства використовувати різноманітні тактичні прийоми, засоби індивідуального та фізичного впливу. При цьому намагатися одночасно своїми діями не викликати негативні емоції з боку навколишніх громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 03.03.2018).
2. Плиско В. И. Формирование у сотрудников устойчивого психомоторного состояния к внешним проявлениям опасности. Киев : РИО МВД Украины, 1991. 128 с.
3. Вайда Т. С., Кузнецов О. І. Формування у майбутніх правоохоронців стійкого психоемоційного стану до дії зовнішніх небезпек (на прикладі спеціальної фізичної підготовки) // Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 лютого 2009 р.). Одеса : ОДУВС, 2009. С. 58–60.
4. Вайда Т. С., Кузнецов О. І. Інтелектуальний компонент стійкого психоемоційного стану правоохоронця до дії зовнішніх небезпек // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 квіт. 2010 р.). Одеса : ОДУВС, 2010. С. 283–284.

Надійшла до редколегії 05.04.2018

УДК 159.9

О. О. ЄВДОКІМОВА,

*доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4211-7277>*

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ У ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Аналіз помилок і промахів поліцейських у виконанні службових завдань доводить необхідність вдосконалення методів психологічної підготовки майбутніх правоохоронців до фрустраційного і стресогенного впливу екстремальних ситуацій професійної діяльності.

Ключові слова: психологічна стійкість, стрес, фрустрація, психологічна підготовка, службова діяльність.

Професійна діяльність працівників поліції характеризується такими ситуаціями, для яких притаманна несподіваність, тривалість та інтенсивність впливу несприятливих чинників навколишнього середовища, а іноді наявність загрози самому життю. Ситуації такі називають екстремальними, тому що вони виходять за межі звичайних. Екстремальними (від лат. *extremum* – граничний, крайній) називають ситуації, які вимагають від людини подолання значних перешкод, зобов'язують її до повного, граничного напруження сил і можливостей, щоб впоратися з ними і виконати службові завдання. В останні роки спостерігається тенденція до підвищення екстремальності діяльності поліції, пов'язана із збільшенням терористичних актів, бойовими діями на сході країни, затриманнями злочинців, звільненнями заручників, більш частим застосуванням зброї, забезпеченням правопорядку при проведенні масових заходів тощо. Результати досліджень психологів показують, що такі фактори, як ненормований робочий день, постійний контакт з асоціальними елементами, необхідність повної віддачі психічних і фізичних сил при припиненні злочинів значно знижують функціональні резерви організму, аж до їх повного виснаження.

Це обумовлює високі вимоги до психічної сфері особистості працівників поліції, їх стресостійкості та психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах. Отже, тривала дія стресогенних чинників, наявність постійної реальної загрози для життя, висока ймовірність загибелі чи поранення висувають високі вимоги не тільки до рівня професійної підготовленості поліцейського, але і до психологічних якостей особистості.

Багатопланові дослідження, що проведені Аболіним Л. М., Бандуркою О. М. [5], Васильєвим В. Л., Коном І. С., Платоновим К. К., Родіоновим О. В., авторським колективом психологів кафедри соціології та психології ХНУВС [2] та іншими вченими-психологами дозволяють виділити одну з найбільш бажаних психологічних якостей – стійкість особистості працівника поліції до екстремальних ситуацій службової діяльності.

Академічний тлумачний словник української мови дає аж п'ять значень слова «стійкий»: 1) здатний твердо стояти, триматися, не падаючи, не коливаючись; 2) який довго зберігає і виявляє свої властивості, не піддається руйнуванню, псуванню; 3) для якого характерні стабільність, постійність; сталий; 4) здатний витримати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; 5) який виявляє наполегливість, твердість, непохитність у намірах, поглядах, вчинках, діях і т. ін.; вірний своїм переконанням; незламний [4].

У психологічній літературі поняття «стійкість» також має кілька тлумачень. У словнику А. Ребера (2000) «стійкий» розуміється як характеристика індивіда, поведінка якого є надійною і послідовною. Ця багатогранність поняття «стійкості» обумовлена, перш за все, контекстами його використання щодо процесів становлення, розвитку та формування особистості, для опису різних аспектів її поведінки і діяльності. У літературі можна зустріти такі термінологічні сполучення: «стійкість особистості», «стійкість поведінки», «стійкість (професійної) діяльності», «стійкість до навантажень», «емоційна стійкість», «вольова стійкість», «психічна стійкість», «емоційно вольова стійкість», «моральна стійкість», «психологічна стійкість».

Психологічна стійкість (до невизначеності, стресу, кризи, конфлікту) визначає психічне і соматичне здоров'я людини, охороняє її від дезінтеграції і особистісних розладів, створює основу внутрішньої гармонії.

Психологічна стійкість – це соціально-психологічна характеристика особистості, яка полягає в здатності переносити екстраординарність ситуації без будь-якого збитку для себе і долати її наслідки за допомогою способів, що вдосконалюють особистість, що підвищують рівень її адаптації та соціальну зрілість. Фактично ця характеристика означає наявність адаптивного потенціалу особистості, що обумовлює її можливості в подоланні важких ситуацій [1].

У сучасній психологічній науці робляться спроби цілісного осмислення особистісних характеристик, відповідальних за успішну адаптацію і подолання важких життєвих ситуацій. Слід зазначити, що у дослідників немає єдиної думки щодо провідного компонента психологічної стійкості. Одні автори вважають провідним когнітивний компонент, інші – емоційний і вольовий (стресостійкість, емоційно-вольова стійкість) або мотиваційний компоненти. Деякі дослідники пропонують розглядати сукупність якостей, що забезпечують стійкість людини до екстремальних чинників [1].

Особливої уваги потребує психологічна стійкість працівників поліції – як своєрідний фундамент професійної готовності до виконання дій в екстремальних умовах службової діяльності. Під психологічною стійкістю розуміється цілісна характеристика особистості, що забезпечує її стійкість до фрустраційного і стресогенного впливу важких ситуацій [3]. Правоохоронці як ніхто інший часто потрапляють у складні і часом небезпечні психологічні ситуації у повсякденній службовій діяльності, які завдають стресогенного впливу на психіку працівника.

Тому психологічна підготовка працівників поліції у навчальному закладі має бути спрямована на формування стійкості до:

– негативних чинників службової діяльності: напруженості, відповідальності, ризику, небезпеки, дефіциту часу, невизначеності, несподіванок тощо;

– травмуючих чинників, що значно впливають на психіку: виду крові, трупів, тілесних ушкоджень та ін.;

– ситуацій протистояння: вміння вести психологічну боротьбу з особами, що протидіють попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів, протистояти психологічному тиску, маніпулюванню з боку, як законслухняних громадян, так і правопорушників; не піддаватися на провокації й ін.;

– конфліктних ситуацій в службовій діяльності: вміння проаналізувати внутрішні причини конфлікту, розібратися в закономірностях їх виникнення, протікання і знайти способи вирішення конфліктних ситуацій; вміння володіти собою в психологічно напружених, конфліктних, провокаційних ситуаціях.

Часте перебування в небезпечних, а іноді і загрожуючих життю ситуаціях вимагає від поліцейських вміння володіти собою, швидко оцінювати складні ситуації і приймати найбільш адекватні рішення, що сприятиме більш ефективному виконанню поставлених завдань.

Невміння співробітника регулювати психічний стан і дії призводять до негативних, а часто і тяжких наслідків як для нього самого, так і для оточуючих. Невміння управляти своєю поведінкою знижує здатність соціально-психологічної адаптації особистості до даних умов середовища, є серйозною перешкодою в реалізації її життєвого потенціалу.

На працівників поліції щодня впливають різні чинники, які часто мають стресовий характер, що в свою чергу може призводити до появи втоми, перевтоми, виникнення різних негативних емоційних станів, до розладів професійно-службової діяльності.

У зв'язку з цим оволодіння поліцейськими прийомами і методами психологічної саморегуляції є вельми актуальним завданням. Більш вагомим успіхом у службовій діяльності досягають ті співробітники, у кого виявляються міцнішими нерви, хто краще вміє налаштуватися на боротьбу з противником (злочинцем), хто вміє більш раціонально розпоряджатися не тільки своїми фізичними і розумовими ресурсами, але і зберігати на оптимальному рівні нервово-психічну активність, проявляти в складних ситуаціях оперативно-службової діяльності свою психологічну стійкість.

Високою є актуальність для працівників поліції виявлення нових здібностей і можливостей протидії негативним факторам, творчого ставлення до себе і навколишньої дійсності, готовності до засвоєння прийомів психологічних технік (нейролінгвістичне програмування, психосинтез, групотерапія, соціально-психологічний тренінг тощо). Навички з регуляції психоемоційних станів дозволяють долати деструктивний вплив несприятливих життєвих обставин і сформувати стійкість особистості працівників правопорядку.

Під час проходження початкового професійного навчання на заняттях з професійно-психологічної підготовки для формування психологічної готовності поліцейських можуть використовуватися:

- психодіагностика (спостереження, бесіда, тестування);
- тренінги з розвитку професійної пам'яті, уваги і спостережливості;
- психофізичні тренінги з подолання перешкод (перешкоди, лабіринти тощо);
- ідеомоторні тренування;
- тренінги з використанням елементів несподіванки, дефіциту часу, шумових і вогневих ефектів (морально-психологічна смуга);
- тренінги із засвоєння ситуацій, пов'язаних зі сприйняттям страждань, крові, поранень, травм, убитих;
- навчання основам аутогенного тренування;
- тренінги самонавіювання, самопереконавання, настрою;
- СОПТ (ситуативно-образне психорегулююче тренування, уявне перерахування співробітником індивідуально-ціннісних якостей і ситуацій, в яких йому щось вдалося) тощо.

Доцільність практичних занять, тренінгів з психологічної підготовки виправдана існуванням відомої закономірності: людина, яка неодноразово потрапляла у важкі умови і

впоралася з ними, має більше шансів вийти з честю з чергової екстремальної ситуації, ніж та людина, яка ніколи у подібні ситуації не потрапляла.

Аналіз помилок і промахів поліцейських у виконанні службових завдань доводить необхідність вдосконалення методів формування психологічної стійкості майбутніх правоохоронців до фрустраційного і стресогенного впливу екстремальних ситуацій професійної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Нидзий А. О., Дашкова С. В. Психологическая устойчивость как интегративное качество специалиста экстремального профиля // Научное сообщество студентов XXI столетия. Гуманитарные науки : сб. ст. по материалам XXX междунар. студ. науч.-практ. конф. (Россия, г. Новосибирск, 17.03.2015). 2015. № 3(30). URL: [http://sibac.info/archive/guman/3\(30\).pdf](http://sibac.info/archive/guman/3(30).pdf) (дата звернення: 03.04.2018).
2. Психологія у професійній діяльності поліції : навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Вид-во ХНУВС, 2018. 425 с.
3. Психологический словарь / под ред. М. Г. Ярошевского. М., 1990. 494 с.
4. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 9: С / [ред. І. С. Назарова, О. П. Петровська, Л. Г. Скрипник, Л. А. Юрчук]. Київ : Наук. думка, 1973. 840 с.
5. Юридична психологія : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Вид-во ХНУВС, 2017. 688 с.

Надійшла до редколегії 20.04.2018

УДК 316.6:351.74(477)

І. С. ЄПШКО,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7105-0011>

ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ

Проаналізовано зміст та надані пропозиції щодо поліцейського спілкування. Встановлено, що завдання, які покладає держава на поліцейського останній може виконувати лише при високому професійному рівні та дотриманні норм професійної етики, навички котрих повинні завжди вдосконалюватись та розвиватись.

Ключові слова: захист прав поліцейського, професійна етика поліцейського, спілкування, удосконалення.

У країнах, що виходять з конфлікту або перебувають на шляху до демократії, поліція була інструментом репресій. Поліція потребує негайного прийняття іншої філософії поліцейської діяльності, з чітким розмежуванням обов'язків, підтримання правопорядку в суспільстві та гарантування захисту основоположних прав і свобод людини. Так як особа поліцейського знаходиться під пильним контролем суспільства, його моральна поведінка є вкрай важливою. Особливої уваги потребує питання професійної підготовки, етичної поведінки та взагалі норм спілкування саме поліцейського, як особи, яка наділена владними повноваженнями.

Окремі аспекти проблематики етики в юридичній науці розглядали : О. М. Бандурка, А. С. Кобликов, М. М. Кисельов, І. О. Билиця, Т. В. Гардашук, С. І. Грабовський та інші, проте в сучасних умовах питання професійної етики особи, її належного спілкування потребує додаткового дослідження цього питання.

Забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком нашої держави. Українська держава будує громадянське суспільство, де на першому місці стоїть людина, її життя, честь